

LEHDISTÖKESKUSTELU TUTKIMUKSEN KOHTEENA

REIN MARANDI: *Naapurin silmin. Suomen jatkosota 1941—1944 Ruotsin sanomalehtikeskustelussa.* WSOY 1964.

On kenties mielekäästä ajatella kaikki lehdistön tutkimukset jaettavaksi kahteen ryhmään. Toiseen kuuluvia voi kutsua esim. lehdistöopillisiksi tai journalistiikan tutkimuksiksi, niille on tunnusomaista kiinnostuksen kohdistuminen lähinnä lehdistöön tai yksityiseen lehteen omaleimaisena ilmiönä ja ne pyrkivät selvittämään lehdistön suorittamaa tiedon- ja mieliteenvälitystä mahdollisimman laajalti, vastaamaan esim. mahdollisimman

moneen kysymykseen kaaviossa: kuka sanoo kenelle mitä millä välineellä ja millä vaikutuksella. Toiseen ryhmään kuuluvat lehdistön tutkimukset taas voivat akateemisessa jaottelussa mennä esim. poliittisen historian, valtio-opin, sosiologian tai monen muun tieteen alaan, ne käyttävät lehdistöä lähinnä lähdeaineistona ja niiden tarkoituksiin riittää usein vastaaminen yhteen tai korkeintaan pariin mainitun kaavion kysymykseen. Käytännössä tietysti puhtaita tyyppejä löytää harvoin, useimmissa lehdistön tutkimuksissa on kummallekin ryhmälle tunnusomaisia piirteitä ja myös metodiprobleemat ovat osin kummallekin ryhmälle yhteisiä.

Rein Marandin väitöskirja Suomen jatkosodasta Ruotsin sanomalehtikeskustelussa on tavoitteiltaan selvästi poliittisen historian tutkimus. »Vaikka Ruotsin lehtien Suomen jatkosodasta käymän keskustelun onkin katsottu muodostavan itsenäisen tutkimuskohteen, se ei kuitenkaan ole mikään eristetty ilmiö. Se kuuluu päinvastoin lukuisiin laajempiin aikatai asiayhteyksiin — — —», kirjoittaa Marandi itse teoksensa lopulla (s. 255). Jo tämä osittaa, että hän on tarkoittanut tulostensa liittyvän poliittisen historian alaan kuuluvaan tietoon, lähinnä tietoon Suomen ja Ruotsin suhteista jatkosodan aikana. Tämä tavoite on tärkeä pitää mielessä, on järkevää tarkastella metodiongelmia vain siltä kannalta, miten Marandin tekemistä poikkeavat ratkaisut olisivat vaikuttaneet hänen itselleen asettamansa päämäärän saavuttamiseen.

Ensimmäiseksi kohoaa ongelma *mittaamisesta*. Arvioidessaan Marandin teosta *Ylioppilaslehdessä* 37—38/1964 kirjoitti maisteri Pekka J. *Korvenheimo*, että »— — historiallisessa tutkimuksessa lienee verrattain rajoitetut mahdollisuudet käyttää viime aikoina voimakkaasti kehittyntä kvantitatiivista analyysimetodia — —». Toista mieltä on tri Antti *Eskola*, joka artikkelissaan *Sisällönanalyysin uusista suuntauksista Poliitikka-lehdessä* 2/1962 totesi, että »metodisesti täsmällinen sisällönanalyysi voisi erinomaisesti täydentää myös historiallista tutkimusta» ja »sisällönanalyysi voisi muun ohella olla myös metodinen sillanrakentaja historian ja yhteiskuntatieteiden välillä». Minäkin uskon sillanrakentamisen mahdollisuuksiin, kvantitatiivinen mittaaminen on toki mahdollista, tutkitaanpa tämän päivän tai eilispäivän sanomalehtiä. Toinen kysymys on, milloin mittaaminen on tarpeellista — sillä se ei ole sitä aina, ei mikään itsetarkoitus. Marandin osalta tuntuu, että tutkittujen lehtien Suomea koskevien artikkelien *fredvenssimäärien* ja mahdollisesti *volyymien taulukoiminen* olisi esitystä täsmäntänyt, se olisi antanut havainnollisemman kuvan siitä miten Suomea koskevan kirjoittelun määrä vaihteli toisaalta eri lehdissä, toisaalta eri ajankohtina. Ymmärtääkseni tällainen tieto olisi poliittisen historian kannalta relevanttia.

Mittaamisesta olisi automaattisesti myös eräs hyöty: se pakottaisi tutkijan määräämään täsmälliset eksplisiitit kriteerit, joiden mukaan hän rat-

kaisee, mitkä artikkelit hän kelpuuttaa mukaan ja mitkä ei. Nyt Marandi tyytyy toteamaan: »Paitsi pääkirjoituksia, joissa nämä 15 lehteä kirjoittavat Suomen jatkosodasta, on tutkittu lainaukset muista lehdistä ja niihin liittyvät kommentaarit sekä samaa sotaa koskevat uutis- ja sotilaspoliittiset katsaukset Tukholman suurlehdissä» (s. 5). On mahdollista, että juuri tässä tapauksessa tulkinnanvaraisia rajatapauksia on verraten vähän ja että ne missään tapauksessa eivät muuttaisi kokonaiskuvaa. Eksplisiittien kriteerien olemassaololla olisi kuitenkin myös hyödyllinen »vieraannuttamis-effekti»: se panisi tutkijan erityisesti painiskelemaan validiteettiongelman kanssa kriteerejä asetettaessa ja reliabiliteettiongelman kanssa aineistoa etsittäessä ja siten ikään kuin loitontaisi hänet asenteellisesta suhtautumisesta tutkittavaan aineistoon. Marandia lukiessa hieman häiritsee se, että usein kuultaa läpi tekijän oma asennoituminen siihen artikkeliin jota hän referoi tai siteeraa. Tämä käy ilmi mm. sananvalinnasta, siitä miten hän on valinnut ne mielipiteet joita hän kutsuu esim. »yksipuolisiksi» (ks. esim. s. 133) tai »merkillisiksi» (ks. esim. s. 152). Tarpeettomilta vaikuttavat edelleen sellaiset vahvistavat lauseet kuin »Pitemmälle Handelstidningen tuskin olisi voinut mennä kielteisessä suhtautumisessaan Suomen jatkosotaan» (s. 151) tai arvioinnit jonkun kirjoittajan tekstin »asiallisesta painavuudesta» (ks. s. 249). Myöskään en pidä onnistuneena »muka»-sanankäyttöä referointien yhteydessä, koska tähän sanaan yleisesti liittyy ivallinen merkitysvivahdus.

Toinen päähuomautukseni koskee johtopäätösten tekemistä muusta kuin juuri siitä Suomen jatkosodan kuvasta jonka Ruotsin lehdet artikkeleissaan ja katsauksissaan antoivat, toisin sanoen johtopäätösten tekemistä *kirjoitteluun vaikuttavista tekijöistä*. Oli psykologivistisessä sisällönanalyysissä laita miten tahansa, lehdistön tutkimuksessa on selvää että täsmällisenkään sisällön erittely ei paljon oikeuta päättelemään kirjoittelun motiiveista, tuskin paljon enempää kuin kirjoittelun vaikutuksesta johon Marandi aivan oikein ei puutu. Lehtikirjoitteluun vaikuttavia lukuisia eritasen tekijöitä Marandi käsittelee loppuluvussaan »Naapurin silmin — verkkokalvon takana», jossa hän etsii vaikutussuhteita paitsi yleisestä poliittisesta tilanteesta myös kirjoittajien henkilökohtaisista omainaisuuksista ja heidän Suomenkosketuksistaan. Yllättävän vähälle huomiolle hän jättää lehtien omistussuhteet, joskin hän niidenkin vaikutukseen ainakin Dagens Nyheterin osalta viittaa (ks. s. 252). Ja »verkkokalvon takana»-erittelystään huolimatta Marandi edellä tekee kenties häiritsevän usein sisällön perusteella motiivipäätelmiä. Kun tutkittu ajankohta on vain runsaan 20 vuoden takana, tuntuisi luonnolliselta ottaa yhteys kaikkiin niihin elossa oleviin henkilöihin, jotka vuosina 1941—1944 olivat mukana tutkittujen lehtien artikkelityössä tai seurasivat sitä riittävän läheltä, ja pyrkiä heidän avullaan selvittämään kannanottojen takana olleita syitä.

Tehtävä olisi luonnollisesti työläs eivätkä eksaktit tulokset mahdollisia, mutta periaatteessa sisällön erittelyn ja haastattelujen yhdistämistä lehdistöä tutkittaessa kannattaa harkita.

Ruotsin lehtien Suomen jatkosotaan asennoitumisen taustaa Marandi on mielestäni ansiokkaasti valottanut mm. vastaamalla kysymykseen, onko motiiveja etsittävä Ruotsin suhteista eri suurvaltioihin. Kiintoisalta lisältä tuntuisi tässä yhteydessä edes suppea selvitys siitä, minkälaisen kuvan miikin lehti antoi — ja oli jo ennen sotaa antanut — toisaalta Saksasta, toisaalta Neuvostoliitosta. Tämä johtaisi käytännössä paitsi artikkelien myös uutisten analyysiin, koska on selvää että lehden sympatiat ja anti-patiat tulevat näkyviin myös uutisten valinnassa, muotoilussa, otsikoinnissa ja sijoituksessa. Ja Marandin koko tutkimusta saattaisi täydentää toinen rinnakkainen: selvitys Ruotsin lehtien Suomen jatkosotaa koskevista uutisista. Artikkelien ja uutisten tutkiminen yhdessä voi joissakin tapauksessa antaa paitsi täydellisimmät myös kiintoisimmat tulokset. Uutisten analyysi sopii suuritöisyytensä vuoksi kuitenkin parhaiten kokonaisille tutkijaryhmille.

Kuten edellä on käynyt ilmi, nämä reunahuomautukset ovat rajoittuneet metodisiin seikkoihin. Marandin tulosten arvioimiseen sinänsä en omaa pätevyyttä, mutta silti pidän epätodennäköisenä että toisenlaisetkaan metodiratkaisut olisivat muuttaneet Marandin keskeisiä tuloksia. Siinä mielessä olen todella esittänyt vain reunahuomautuksia, en arvostelua. Yhtä asiaa kuitenkin haluan korostaa: Lehdistön tutkimuksen eteenpäin kehittämisen kannalta olisi tärkeää, että metodiongelmat eivät valmiissa töissä olisi mukana vain implisiitisti ja että näistä ongelmista keskusteltaisiin eri tieteiden edustajien yhteistoimin.